

quã Kantiana theoria sponte fluit idealismus; nam si categoriæ sunt meræ formæ subjective iudicii, suntque diversi modi *essendi*, quatenus esse hoc relationem tantum prædicati et subjecti exprimit, per eas nihil scire possumus de rebus vel naturis, quatenus realibus et extra mentem existentibus, sive, ut ipsius Kant verbis utamur, per categorias cognoscimus quidem mundum *phænomenicum*, sed minime *noumenicum*. Hegel, ut scopulum Kant in re hac vitaret, identificavit ens reale cum ideali, statuitque proinde categorias esse modos seu determinationes, quibus *Ens-Idea*, sive Ens Absolutum ut unicum, nempe, *Deus*, se ipsum evolvit, ponit, et determinat. Unde, idealismum Kant ut excluderet, pantheismum induxit (1).

ARTICULUS SECUNDUS.

De Universalibus.

§ I.

De universali in communi.

Universale, si vis nominis attendatur, est unum versus alia; si res significata, est unum respiciens multa, sive ea

(1) Agere hic solent aliqui de notionibus quibusdam, quibus categoriæ seu prædicamenta claudi possunt, quasque *anteprædicamenta* dicunt. Præcipua inter ea sunt, 1.° *univoca*, quorum nomen commune est et realitas per nomen significata simpliciter eadem, ut homo, canis, leo, univoca sunt respectu animalis: 2.° *æquivoca*, quorum nomen est commune, et res significata simpliciter vel prorsus diversa: 3.° *analogæ*, quæ inter illa medium obtinent locum. Et nuncupantur *attributionis*, si agatur de rebus, quæ conveniunt ex parte nominis, sed differunt ex modo, quo rem significatam respiciunt; sic *sanum* dicitur de animali, de medicina, de colore; sed de animali ut subjecto, de medicina ut causa, de colore ut signo vel effectu. Quod si ratio per nomen significata in diversis est solum eadem ex proportione vel similitudine quadam, analogum *proportionalitatis* tunc dicitur. Analogorum præcipua fundamenta tria sunt: *relatio*, vel respectus plurium ad unum, ut patet in exemplo *sani: penuria vocabulorum simul cum rerum assimilatione*, ut *pes* dicitur de homine et infima parte montis: *venustus sermonis*, quæ idearum collatione et metaphoris inde exurgentibus perficitur.

respiciat ut causa, sive per modum representationis aut cognitionis, sive ut natura, quæ, quatenus *est in multis*, et *de multis potest prædicari*, ut natura humana, quæ multis inest individuis de quibus prædicatur, dicitur universalis in *essendo*. Atque hoc est de quo hic agitur.

THESIS 1.°

Dantur naturæ universales, quæ respondent vocibus et conceptibus universalibus nostri intellectus.

Prob. Universale est unum in multis: atqui natura, quæ voce universali significatur, verè est una in multis: ergo. Prob. min. Verè est in multis, quod verè affirmatur illis inesse: atqui cum veritate affirmatur naturam ipsam realem multis inesse: ergo. Prob. min. In his duabus propositionibus: *Petrus est homo: Paulus est homo*, aliquid unum, nempe, *homo* affirmatur de multis: atqui *est homo* in præfatis propositionibus, non significat vocem vel conceptionem mentis, falsum siquidem est, quod Petrus sit vos-homo, vel purus conceptus mentis: ergo significat et accipitur pro ipsa natura humana voce *homo* significata: ergo ipsa natura humana est una in multis, ac proinde universalis.

2.° Definitiones rerum, res ipsas, et non voces aut mentis internos conceptus referunt et respiciunt: atqui definitiones, sicut et objecta scientiarum non de singularibus, sed de universalibus sunt; nec enim cum triangulum ex. gr. definitio, aut puram vocem, aut mentis conceptum, aut triangulum singulare definitio: ergo.

Corollarium. Ergo rejiciendum Nominalium systema. Quandoquidem autumabant illi, universalialia nihil esse aliud quam voces, quibus plura singularia simul et quasi collective significantur.

THESIS 2.°

Universalitas extra mentem non existit, sed consequitur actum intellectus.

Prob. 1.° pars. Omnis natura actu existens est singularis, existentia enim singularium est: atqui singulare opponitur universali: ergo universalitas non congruit naturæ, prout in seipsa a parte rei existit.

Prob. 2.º pars. Natura quævis, vel spectatur prout in singularibus existit, vel *secundum se*, id est, quatenus complectitur prædicata essentialia et necessaria, ut *animal rationale, scientiæ capax*, etc. respectu hominis; vel prout per intellectum abstrahitur a singularibus conditionibus, quæ ipsam in singularibus dividunt ac multiplicant: atqui universalitas naturæ non congruit prout in singularibus, ut probatum est, nec etiam si spectetur *secundum se*: ergo solum intellectu. Prob. min. quoad secundam partem. Quod convenit naturæ secundum se, de ea prædicatur vel essentialiter vel saltem necessario, ut *rationale* essentialiter, admirativum vero tanquam attributum necessarium de homine prædicatur, ac proinde affirmari potest de omni eo, qui habet illam naturam, nam quod essentialiter aut necessario homini ex. gr. convenit, affirmari potest de omni homine: ergo si universalitas conveniret naturæ spectatæ *secundum se*, conveniret omni habenti illam naturam, sicque possemus dicere quod Petrus est essentialiter universalis, sicut possumus dicere, quod est essentialiter rationalis.

Corollarium. Ergo rejiciendum est Platonis systema, quod adstruebat naturas reales simul cum universalitate extra mentem existere. Natura enim quælibet per realem existentiam singularis fit.

Pro pleniori universalium notione.

Quæres 1.º Quotuplex sit universale.

Resp. Duplex, metaphysicum et logicum. Universale metaphysicum est res seu natura, quatenus a singularibus per mentem abstrahitur. Ex hoc namque ipso quod mens relinquendo et non cogitando ea, quibus Petrus, Paulus, Joannes inter se differunt, naturam humanam tantum, in qua conveniunt cogitat, ex vi *hujus modi* cogitandi humanitatem, hæc una redditur, ac proinde universalis. Unde universale metaphysicum dici potest: *unum abstractum vel præcisum a multis*. At universale logicum, tunc proprie exurgit, quando natura a singularibus abstracta, concipitur ut capax multis inesse ac de illis prædicari; ut dum natura humana concipitur esse posse in multis individuis, de quibus proinde quasi inferioribus vel subjectis prædicationis enunciari potest, ut *homo* de Petro, Paulo, Joanne. Unde definiri solet: *unum aptum inesse multis ac de illis prædicari*.

Quæres 2.º Quomodo efformetur universale?

Resp. Universale metaphysicum abstractione efformari, qua mens quasi removendo ea, in quibus plura differunt, id solum accipit vel cogitat, in quo conveniunt et assimilantur. Unde *fundamentum* universalis metaphysici est ipsa convenientia vel similitudo, quæ inter plura, ex quibus abstractio fit, intercedit. At universale logicum, præter abstractionem, requirit collationem quandam respectu inferiorum, de quibus prædicari potest. Unde universale logicum posterius est naturæ universali metaphysico; ex eo enim quod natura concipitur ut una, concipi potest cum aptitudine ad essendum in multis, ac de illis tanquam inferioribus prædicari. Itaque sicut rerum assimilatio est fundamentum universalis metaphysici, ita istud est quasi fundamentum proximum universalis logici.

Corollaria:

1.^m Ergo universale est concretum quoddam accidentale, in quo natura abstracta habet locum subjecti, et universalitas, rationem formæ.

2.^m Ergo universale constat duplici elemento, uno reali, nempe, natura ipsa, quæ est aliquid reale in rerum natura existens, et altero ideali sive rationali, quod est forma universalitatis, quæ naturæ reali additur per operationem intellectus.

3.^m Ergo universale logicum consistit et constituitur formaliter per relationem rationis. Siquidem respectus ille sive relatio quam universale logicum dicit ad inferiora, de quibus prædicari potest, non in rerum natura existit.

§ II.

De Universalibus speciatim.

Ex dictis superiori paragrapho colligitur tot esse universalium logica, quot modis res aliqua concipi potest ut una et prædicabilis respectu aliorum, quæ concipiuntur ut ipsi subjecta et inferiora. Jam vero, quintuplici ratione id contingere potest. Nam quod est in multis, vel illis concipitur inesse ut quid essenziale, vel ut quid essentiæ adjunctum. Si primum, vel 1.º ut tota essentia eorum, quibus inest, et sic dicitur *species*, ut homo respectu Petri et Pauli: vel 2.º ut

pars essentiæ per quam res cum aliis convenit, et sic est *genus*, ut animal respectu hominis et equi: vel 3.º ut pars essentiæ per quam res ab aliis speciebus idem genus participantibus discernitur, et sic est *differentia*, ut rationale respectu hominis. Si vero agatur de re essentiæ abijuncta, vel ipsi adjungitur necessario, et tunc dicitur *proprium*, ut admirativum vel capax scientiæ respectu hominis: vel contingenter essentiæ rei adjungitur, ut ægritudo respectu ejusdem. Ergo quinque assignari debent universalia logica, quæ expriment modos, quibus unum de multis potest prædicari, nempe, *genus*, *species*, *differentia*, *proprium* et *accidens*. De quibus, ut aliquid sigillatim dicamus:

a) *Genus* dicitur: *unum aptum inesse nullis specie differentibus, ac de illis prædicari essentialiter incomplete*. Per priores particulas definitionis, genus convenit cum reliquis omnibus universalibus: at per $\tau\delta$ *specie differentibus* a specie et *differentia* discriminatur; per $\tau\delta$ *essentialiter*, a proprio et accidente, quæ extra essentiam sunt; per $\tau\delta$ *incomplete*, a specie, quæ totam essentiam rei exprimit.

Genus aliud dicitur *supremum*, quod nullum aliud supra se agnoscit, ut substantia; *infimum*, si nullum infra se habeat, ut animal; *medium*, si et supra et infra se aliud habeat, ut vivens, quod supra se habet substantiam, et infra animal. Quæ divisionis ratio, proportionem servata, congruit etiam differentiæ et speciei.

b) *Species* definiri potest: *unum aptum inesse nullis numero differentibus, ac de illis prædicari essentialiter complete*. Dicitur *numero differentibus*, ut discernatur a genere; quamvis enim species, si sit suprema aut media, prædicari possit de pluribus specie differentibus, ut *animal*, quæ est species viventis, de homine et leone, at id ei non congruit quatenus *species*, sed potius quatenus genus quoddam est; quia species, qua talis, propriam universalitatem induit per respectum ad singularia, tanquam ad propria inferiora, et non ex eo quod sub universaliori natura continetur, sive, ut aiebant Scholastici, constituitur formaliter universalis per respectum *superioritatis ad individua*, non per *respectum subjicibilitatis ad genus*. Homo ex. gr. comparari potest tum cum animali, cui subjicitur, tanquam una ex speciebus sub eo contentis, tum cum individuis in quibus invenitur; et de quibus prædi-

cari potest: ratio ergo universalis logici, et denominatio *speciei*, homini congruit propter secundum respectum, non propter primum, per quem superiora tantum respicit, non inferiora, quibus inest, et de quibus potest prædicari.

Correlativum ergo speciei, qua talis, est individuum, quod definiri solet: *Illud cujus proprietatum collectio, eadem in alio non reperitur*. Proprietates vero accidentales, quibus unum individuum ab alio discernitur, hisce versiculis continentur: *forma, figura, locus, tempus cum nomine, sanguis, patria sunt septem, quæ non habet unus et alter*.

c) *Differentia* est. *Unum aptum inesse nullis, ac de illis prædicari essentialiter incomplete, sed per modum adjectivi*. Dicitur *essentialiter*, ut distiguatur a proprio et accidente. Dicitur *incomplete*, quia non exprimit totam essentiam individui, ut species. Additur *per modum adjectivi*, per quod a genere et specie discriminatur, quæ substantive enunciantur, ut animal, homo; at *differentia* adjective, ut rationale. Cujus ratio est, quia concipitur ut quid determinans et contrahens genus, ac speciem qualificatam reddens.

Notandum hic, genus, speciem et differentiam, dum de inferiori prædicantur, convenire quoad *rem* significatam, solumque discriminari quoad *modum* significandi. Dum dico v. gr.: *Petrus est animal*: *Petrus est homo*: prima propositio eatenus est vera, quatenus $\tau\delta$ *animal* non *solam* animalitatem, sed *rem*, quæ habet animalitatem significat, ita ut ejus sensus sit: «Petrus est res, quæ habet animalitatem;» et sic in $\tau\delta$ *res quæ*, confuse includitur et significatur homo et Petrus: atque hac ratione constituitur identitas prædicati cum subjecto, quæ requiritur ad veritatem propositionis affirmativæ. Cujus etiam signum est quod si $\tau\delta$ *animal*, ibi significaret tantum id, quod exprimit, seu solam animalitatem, propositio falsa evaderet, quandoquidem ejus sensus tunc esset: «Petrus est res, quæ solam animalitatem habet.» Itaque in hisce universalibus aliud est id, quod *significant*, aliud, quod *exprimunt*.

d) Quadruplici ratione aliquid *proprium* nuncupari potest: 1.º *quod convenit omni, sed non soli*, ut habere libertatem convenit omni homini, sed non soli: 2.º *quod convenit soli, sed non omni*, ut esse medicum, soli homini, sed non omni congruit: 3.º *quod convenit omni et soli, sed non semper*,

ut cibum sumere, omni et soli animali, sed non semper: 4.º quod convenit et omni, et soli, et semper, ut esse admirationis capax respectu hominis.

Atque hoc postremo sensu accipitur *proprium*, prout unum ex universalibus constituit, et definiiri solet: *Unum aptum inesse multis, ac de illis prædicari in quale necessario*; hoc est, per modum rei necessario essentiam consequentis, ac ex principiis ejusdem emanantis. Quæ consequutio seu emanatio, vel fit cum distinctione reali inter essentiam et proprietatem, ut potentiæ sensitivæ realiter ab animalis essentia distinguuntur; vel cum sola distinctione rationis, ut mortalitas, vel finitudo, a composito materiali realiter non distinguitur, quantumvis juxta nostrum concipiendi modum ipsum consequantur. Proprietas, quæ priori modo naturam sequitur, dicitur *physica* et *realis*, altera vero *attributalis* tantum vel *logica*.

e) *Accidens*, quatenus universale constituit, est: *Unum aptum inesse multis, ac de illis prædicari per modum adjuncti contingenter essentiam consequentis*. Sic cum dico: *Pertus est sapiens*, est prædicatio per modum accidentis logici, seu universalis; per modum *accidentis*, quia sapientiâ potest adesse et abesse, salva Petri essentia; per modum *universalis*, quia de pluribus potest prædicari.

SCHOLIUM PRIMUM.

Quia enuntiationis veritas esse rei consequitur, et ex eo pendet, universale, quod est *unum in multis*, de multis quoque enuntiarî potest: qua ratione *prædicabilitas* tanquam proprietas universalium habetur.

Æternitas etiam negativa, merito connumeratur inter proprietates universalium; naturæ namque universales, quales, abstrahunt ab existentia, ac proinde ab omni temporis differentia et duratione; quod sufficit ad hoc quod res denominetur æterna *negative*: siquidem *positive* æterna res aliqua tunc dicitur, quando ejus existentia actualis omnes temporis differentias et durationem ambit, includit et superat, quod solius Dei proprium est. Unde si naturæ universales accipiantur pro earumdem typis in mente divina existentibus, æternitatem etiam positivam sibi vendicant.

SCHOLIUM SECUNDUM.

Ex his, quæ hucusque exposita manent, facile perspicitur nos adhærere sententiæ eorum, qui Realismum moderatum tumentur, qui a Nominalismo et Realismo absoluto æque recedentes, docent naturam, quæ universalis denominatur, in singularibus existere; universalitatem vero, seu, ut ait D. Thomas, *intentionem universalitatis*, non a parte rei, ut ajunt, nec in singularibus, sed in solo intellectu existere; ita tamen, ut ejusdem *reale fundamentum* in singularibus, seu rebus extra animam existentibus, inveniatur. Quod si quis existimet, nimium nos in universalibus exponendis immortatos esse, sciat rem hanc majoris momenti esse, quam vulgo existimetur; quandoquidem, sicut Realismus absolutus ad idealismum et pantheismum solet vergere, ita Nominalismus materialismo et sensualismo viam sternit. (1) Id, ut præmittamus systemata præfata nexum intimum habere cum aliis fundamentalibus totius philosophiæ problematibus, maxime vero cum eo, quod ad naturam et originem idearum refertur.

(1) Apposite ad rem Rosmini, cujus verba ex gallico sermone ad hispanum vertere placet: «Desde el momento que se supone..... que las cualidades ó esencias consideradas fuera de los individuos, no son mas que vanas palabras, como pretende Stewart, se rechazan y destruyen, sin quererlo, todas las artes y ciencias..... El hombre racional de estos filósofos, no poseería mas que la pobre reminiscencia de las cosas que ha visto..... El nominalismo moderno toma su origen del materialismo. Los *nominales* han sido siempre materialistas generalmente hablando. Hobbes sostuvo con ardor el nominalismo. Despues de Hobbes, los que con mayor furor negaron la existencia de las ideas abstractas, son La-Mettrie, Helvetius y el autor del *Sistema de la naturaleza*. No concedais al hombre mas que la facultad de percibir los individuos sensibles, y no le quedan mas que los sentidos puesto que los sentidos son los que presiden á la perfeccion de los individuos: desde este instante la razon no existe. Cualquiera que sea el principio de los sentidos corporales, preciso será en todo caso que deje de existir al disolverse el órgano material: de aqui *el unus est intentus hominibus et jumentorum.*» *Nouvel Essai sur l'orig. des idé.* Sect. 3.ª cap. 4, art. 48.

ARTICULUS TERTIUS.

De proprietatibus terminorum.

Quinque proprietates terminorum assignari solent, nimirum: *suppositio, appellatio, ampliatio, restrictio, alienatio*. Sed quoniam postremæ ad rhetores potius quam ad logicos spectant, suppositionem, quæ est *positio termini pro aliquo de quo verificatur*, et appellationem, quæ dici potest, *sensus vel modus quo unus terminus alium afficit*, breviter tantum expendemus. Itaque

1.° *Suppositio*,

a) Alia est *materialis*, quæ est positio termini loco suppositus, ut si dicam: *amo, est verbum*: alia *formalis*, quando terminus ponitur ad rem significandam, ut *homo est creatura*, homo ponitur pro ipsa natura humana. Quod si in propositione utamur termino, cui nihil in rerum natura respondet, ut *centaurus*, dicitur de *subjecto non supponente*.

b) *Suppositio formalis* potest esse, vel *simplex*, quando terminus ponitur pro significato immediato, vel *realis*, (quæ etiam *personalis* et *absoluta* dicitur,) quando terminus significatum tam immediatum quam mediatum complectitur. Sic in hoc termino *album*, si sumatur tantum pro ipsius significato immediato, ut in hac propositione *album est accidens*, $\tau\delta$ *album* habet suppositionem simplicem, sed si dicam *album est quid creatum*, tum habet suppositionem realem, quia prædicatum de eo verificatur, tam ex parte albedinis, quæ est ejus immediatum significatum, quam ex parte subjecti, quod mediate ibi significatur.

c) Dividitur etiam suppositio in *collectivam*, quæ est positio termini communis pro significatis conjunctim sumptis, ut in hac propositione: *apostoli sunt duodecim*: *distributivam*, quæ est positio termini communis pro omnibus et singulis significatis, ut in hac: *anima rationalis est immortalis*: et *disjunctivam*, quæ est positio termini communis pro aliquibus ejus significatis, ut in hac: *quidam homines sunt justii*. Distributiva, si non ad omnia et singula individua, sed ad genera, vel species descendat, ut dum dicitur, *omne animal fuit in arca Noe*, nuncupatur *incompleta*. Similiter disjunctiva,

si aliqua significata termini communis *indeterminate* significet, dicitur *confusa*: si *determinate*, tunc dicitur *disjunctiva determinata*, ut in hac: *quidam homines crucifixerunt Christum*.

d) Ad discernendam terminorum suppositionem, quasdam regulas logici afferunt, quarum præcipuæ hæ sunt:

1.° *Si terminus afficitur signo universali, supponit distributive vel collective juxta exigentiam alterius, cui adjungitur. Signa hic dicuntur termini syncategorematici, ut omnis, nullus, aliquis, quidam.*

2.° *Si terminus afficitur signo particulari, disjunctivè supponit, sed confuse aut determinate juxta quod alter exigit. In hac propositione: aliqui equi sunt necessarii ad trahendam rhedam, suppositio $\tau\delta$ equi est confusa, quia non designantur vel determinantur equi necessarii. In hac vero: aliqui equi fuerunt in arca Noe, ejusdem suppositio est determinata.*

3.° *In propositione affirmativa, prædicatum ex vi propositionis supponit disjunctive, quamvis sit terminus communis; at in negativa, supponit semper distributive complete. Hinc, ut vera sit hæc propositio, homo est animal, sufficit quod homo sit aliquod ex animalibus: at, ut vera sit hæc: homo non est lapis, requiritur quod excludantur omnes lapidis species et individua.*

2.° *Appellatio*.

a) Dicitur *materialis*, quando prædicatum cadit supra significatum materiale subjecti: *formalis* vero si afficiat subjectum quoad ejus formale significatum. Porro *materiale* significatum in termino concreto est subjectum, quod habet formam; *formale* autem est ipsa forma, ut in $\tau\delta$ *medicus*, medicina dicitur significatum formale, homo vero, qui habet medicinæ scientiam, significatum materiale. Hinc quando dico, *medicus cantat*, appellatio est *materialis*, quia cantare de medico verificatur non ratione medicinæ, sed ratione subjecti. Ex opposito, appellatio erit *formalis*, si dicam: *medicus ægritudinem expellit*.

b) Regulæ majoris momenti pro appellatione discernenda sunt duæ: 1.° *In propositione, cujus subjectum est terminus concretus, appellatio est materialis, in rigore logico*: 2.° *Numeralia primitiva nominibus substantivis applicata, appellantur tam formaliter quam materialiter; applicata vero nominibus abjektivis, appellantur solum materialiter.*

ARTICULUS QUARTUS.

De recta perceptione.

§ I.

Leges generales rectæ perceptionis.

Prima ac fundamentalis conditio rectæ perceptionis ea est, ut *perceptio naturæ rei percipiendæ consentanea sit*. Unde si agatur de natura, quæ a parte rei existit, v. gr. de luna, ejus perceptio tunc erit recta, si eam percipio prout in seipsa et in rerum natura existit: si vero agatur de re prout possibili, ejus perceptio erit recta, si omnia ea dignoscantur, quæ rei essentiam ingrediuntur et constituunt.

2.° *Attentio objecto percipiendo alte desigatur*. Cum enim attentio quasi concentratio quædam sit virium mentis, quo altius subjecto infigitur, objectum magis penetratur. Hæc porro attentionis vis maxime augetur: 1.° si reliqua objecta, quantum fas es, semoveantur; siquidem *pluribus intentus minor est ad singula sensus*: 2.° Si animo pacato rem contemplerur, nam dum sensationibus, aut passionibus vehementius afficimur, attentio purè intellectualis vigere nequit: 3.° Si id, quod contemplatur ac percipere studet, sibi homo proponat tanquam rem magni momenti, honoris aut utilitatis.

3.° *Si objecti percipiendi notionem ex aliis accepimus, verba, quibus significatur, accurate sunt perpendenda*. Sæpe enim vocabulorum, quibus objecta exprimuntur, sensum determinando, et cum aliis vocabulis conferendo, plenior, et magis distinctam rei cognitionem adsequimur.

4.° *Si de objecto composito agitur, partes singulæ tum in seipsis, tum per respectum ad totum quod componunt, inspiciendæ sunt atque ad examen revocandæ*. Ratio prioris partis regulæ est, quia ea est humanæ mentis conditio, ut plura uno intuitu distinctè percipere nequeat. Ratio vero posterioris, quia si partes vel elementa rei seorsim considerentur, nullo habito respectu vel ad reliqua elementa, vel ad totum ex iisdem exurgens, perceptio inexacta et incompleta facile evadit.

5.° *Intellectualis perceptio juvanda est per eas facultates, quæ cum objecto percipiendo affinitatem habent*. Unde si agatur de objecto sensibili, sensus adhibendi sunt; si de rebus ad humaniores litteras spectantibus, congrua imaginationis applicatio. Cavendum tamen ab illusionibus, tum sensuum, tum imaginationis, sicut et ab illecebris passionum.

§ II.

De legibus specialibus rectæ perceptionis.

Ex nunc nunc dictis colligere fas est, præter attentionem, maxime conferre ad recte percipiendum, abstractionem, divisionem et definitionem, de quibus proinde sigillatim aliquid dicendum.

1.° *Abstractio.*

a) Quoniam, ut scite habet D. Tomas, (1) «nisi cognoscantur distincte principia, quibus aliquid constat, non potest haberi distincta ejus cognitio» ad adæquatam et distinctam rei notitiam comparandam, maximi momenti proculdubio est abstractio, quâ mens unum sine alio in objecto considerat. Qua in re animadvertere oportet: 1.° omnem cognoscendi facultatem in homine ex sua ipsa natura abstractivam esse, seu præcisivam, ut videre licet in ipsis sensibus; quamvis enim in lapide color cum duritie jungatur, visus colorem absque duritia percipit: 2.° abstractionem non implicare separationem, nec etiam realem distinctionem ex parte objecti; potest namque intellectus varia attributa et varios aspectus in una et eadem re considerare seorsum, ut in anima rationali, *simplicitatem, intellectualitatem, et immortalitatem*, quamvis a parte rei non distinguantur.

b) Dividi potest abstractio in *spontaneam*, qua intellectus quasi ex naturæ instinctu pergat ex consideratione unius elementi, vel attributi ad aliud: et *voluntariam*, seu *reflexam*, qua ex præconcepta idea, et libera voluntatis determinatione in re aliqua singula elementa inspicere hoc vel illo ordine

(1) 1.° P. q. 85, art. 1.°

studemus. Hæc divisio abstractioni congruit ex parte originis.

c) Ex parte vero *modi*, abstractio vel est *simplex*, vel *composita*. Prima ea dicitur, qua unum quidem sino alio, cui in objeto jungitur, consideramus, sed ad modum simplicis apprehensionis, nihil iudicando de ipsius distinctione a cæteris. Quod si abstractio ita fiat, ut simul iudicetur rem, quæ sub abstractione inspicitur distingui, vel identificari cum alia ejusdem objecti, merito dicitur composita. Si in homine considero rationem, nihil iudicando circa ejus distinctionem a voluntate, erit abstractio simplex; si secus, erit composita. Cum ergo veritas et falsitas non nisi in iudicio reperiantur, ut postea ostendemus, abstractio simplex falsitati non subest, unde illud tritum apud scholasticos: *abstrahentium non est mendacium*.

d) Si spectetur ex parte *objecti*, abstractio congrue dispescitur in abstractionem *formæ a materia*, *universalis a particulari*, *attribuit ab attributo*. Prima locum habet dum consideramus formam sine subjecto, cui inest, sive sit forma accidentalis, ut grammatica respectu subjecti; sive substantialis, quatenus consideratur, nihil considerando de supposito, ut dum considero humanitatem sine consideratione individui, quod eam habet. Abstractio *universalis a particulari*, contingit, ut vox ipsa innuit, dum conceptus universalior ab inferiori seu minus universali præscinditur, ut dum notio viventis vel substantiæ abstrahitur a notione hominis, vel Petri; quæ proinde varios subit gradus juxta varietatem conceptuum universalium. Cum aliquod subjecti attributum ab alio mente secernimus, fit abstractio *attributi ab attributo*, ut dum in Deo simplicitatem, infinitudinem, æternitatem seorsum consideramus, quamvis in re unum idemque sint. Quod si hujus abstractionis fundamentum in objecto ipso invenitur, ita ut unus conceptus alium minime includat, ut in homine animalitas respectu rationalitatis dici tunc solet *præcisio objectiva*. Si vero potius ex parte ipsius actus intellectus se habeat, et unus conceptus alium implicite includat, ut unum, et verum respectu entis, tunc dicitur *præcisio formalis*, sive per modum *expliciti ei impliciti*.

2.º Definitio.

a) Vel est *nominalis* vel *realis*. Prima est, *oratio qua decla-*

ratur significatio nominis. Secunda est, *oratio explicans naturam rei per nomen designatæ*.

b) Definitio nominalis triplici ratione peragi potest: 1.º quatenus nominis significatio ex ethymologia determinatur, ut si dicam: *providus, est qui procul videt*: 2.º quatenus nominis significatio declaratur ex communi hominum sensu et acceptione, ut si dicam: *Deus, est ens supremum quod sit omnium causa*: 3.º quatenus vos quæ plures et diversos patitur sensus apud homines, ad unum illorum determinatur, ut si dicam: «nōmine *naturæ*, intelligo seriem, seu complexum omnium causarum et rerum creatarum,» ubi vox *natura* circumscribitur uni ex pluribus significationibus, quibus communiter gaudet.

c) Definitio realis, si rem explicat per principia ipsius constitutiva, dicitur *essentiatis*; si secus, *descriptiva*. Quod si prior rem explicat per principia, quæ rei naturam physice constituunt, ut dum dico: «homo est substantia composita ex corpore organizato et anima rationali,» nuncupatur *physica*: si id fiat per principia metaphysica, ut *animal rationale* respectu hominis, nuncupatur *metaphysica* aut *logica*. Porro, definitiones vere essentielles paucissimæ sunt, quoniam rerum intimam essentiam raro penetramus. Definitio descriptiva, dicitur *propria*, si rem explicat per proprietates seu attributa, quæ rem necessario comitantur, ut in hac: homo est animal societatis politicæ, scientiæ et admirationis capax: dicitur *causalis*, si rem explicat per causas efficientes vel finales, ut in hac: homo est *ens ad cognitionem veri et beatitudinem sempiternam in Deo consequendam, destinatum*: si denique rem explicat per adjuncta quædam quæ contingenter ipsi insunt, dicitur *accidentalis*; unde ista, ut plurimum, in singularibus tantum locum habet.

d) Regulæ definitionis quatuor assignantur:

1.º *Definitio debet esse clarior definito*; alioquin rem definitam non manifestaret. Itaque pro definitione nominali, notiora vocabula; pro reali, notiores conceptus adhibere oportet. Peccant igitur contra hanc regulam, qui idem per idem equivalenter declarant, ut si dicam: incorruptibile est, *quod corrumpi non potest*.

2.º *Omni et soli definito conveniat*. Definitio enim cum re definita identificari seu converti debet: hinc est, quod pecca-